

מסורת הש"ס

(א) סנהדרין לח: (ב) 3, ובילקוט איתא והעמידו על מלח אמה וזה תבין מ"ש הרשב"ם ז"צ ע"ה ד"ה שתי קומות וכו' ויותר מנזר כרש"י סנהדרין ק. ד"ה קוממיות ע"ש, א [ומלח לח:], (ד) [תמיד לב], ה [פסחים כג:], ו' כלומר שלש מת"ק שנה הכי היו והן ועוד הוא שלש תשמי' שנים היתרים, (ו) וועי' תוס' פסחים מז. ד"ה כל קוח: ד"ה מן, (ח) עי' מהרש"ה,

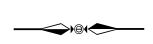

הגהות הב"ח

(א) גמ' על הארץ למה לי מביעי ליה לכדבבי אלגור וכו' מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר וכו' על הארץ ולמקלם השמים וביזין שטמם וכו' ומיעוט. י"ב ס"פ והתמידו על מאה אמה: (ג) שם ילא תשן לעולם שנאמר יש: (א) שם ויהי צקר יום רביעי אלא כדכ"י אלגור: (ד) שם שגטו לנדיקים מדי שטח וכו' אלס צופה ויראה ומצינו: (ה) שם שאמרנו לטולט די אבא דאמרי אמר ר"ל בשעה שזכר הקב"ה חס הא הגדול היה מרחיב: (ו) שם ללא מתחלפי מהדימ מבלי מקום קשו קדאי: (ז) שם הייתי אמר שמים וארץ שמוותן של הקב"ה: (ח) תוס' ד"ה מסוף וכו' מליט ששליש עולם היו מים אוקיעט:

לזומשי"ל (לזומריש"ל). פקעת (של חרט).

ת"ל ולמקנא השמים ועד קצה השמים. שיעור ועד קצה השמים ועד קצה שמים כשיעור מן הארץ עד לשמים ותרוויחו דא שיעורא הוא. אמר רב יהודה (א) [ו] דברים נבואו ביום ראשון. תהוה ובהו. שמים וארץ. אור וחשך. רוח ומים. מדת יום ומדת לילה כו'. תנא תהוה זה קו ירוק שנקיף כל העולם שממנו חושך יוצא. בהו אלו אבנים מפולמות המשוקעות בתהום שמהם מים יוצא שנאמר ונטה עליה קו תהוה ואבני בהו. וזה האור שנברא ביום ראשון היה בו יהוה צפונין בו ומביטין באורו מסוף העולם ועד סופו. וכיון שסתכל ברשעים גזוו לצדיקים לעתיד לבא שגא' יומנע מרשעים אורם וכיון שנגנו שחם שנאמר אור צדיקים ישמח. ויש תנא חולק על זה ואומר זה האור נתלה ביום רביעי שנאמר יהי מאורות ברקיע השמים. ופי' יהי אותו האור שנברא ביום ראשון למאורות והן ב' המאורות. אמר רב בעשרה דברים נברא העולם. בחכמה בתבונה. בדעת. כח. בגבורה. בעצק. בצדק. במשפט. בחסד. ברחמים. וכוליה

מקרא. בחכמה ובתבונה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. בדעת כו'. זה שאמר (ו"י אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם. עת שנברא היה מרחיב והולך כשתי פקיעות של שתי כו' עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערותו. ר"ל אמר אני אל שדי אני שאמרתי לעולם דיי. כיוצא בו בים גוער בים ויבשהו אלו כולן מדרשות הן ואין מדקדקין עליהן להשוותן למה שהדעת מתקבלת מהן כון חלוקת ב"ש וב"ה אלו אומרים שמים נבראו תחלה. ואלו אומרים ארץ נבראת תחלה. וכל אחד מביא ראיה לדבריו. ותחכים אומרים שניהם נבראו כאחד אף ידי יסדה ארץ וימיני טפתה שמים קורא אני עליהם יעמדו יחדו. קשו קראי אהדי. ופריק ר"ל כשבראן ברא שמים ואח"כ הארץ כבי"ש [וקשיא דהא דכתיב נטה שמים על תהוה ותולה ארץ על בלימה הרי תחלה נטה שמים ואח"כ כשנטה אותן נטה ארץ ואח"כ שמים כבי"ה. והוה שאמרו חכמים שניהן כאחת עמדו. (טרף) [מאי שמים שטרף] הקב"ה אש ומים ועשה מהן רקיע לפיכך נקראו שמים. אבל דברי נתנח איש גס זו פירוש הוא שפירש. אמר אלו נאמר בראשית ברא אלהים שמים (ל) ואין שמים דבר ידוע הייתי אומר שמים שם הן וכיון שנאמר את השמים נתברר לנו כי על השמים הידועים לנו הכותב מדבר. וכיון שכתב את בשמים כתב גמי את בארץ. כי האת שכתב בארץ

והשסא דנפקא לן מן ולמקלם השמים. דאסור לשאל מה שיש חוץ למחילות ממילא נפקא לן דאסור לשאל צקודם שנברא דהיא היא מה שהיה קודם לצרייתו הוא עכשיו חוץ למחילתו הלכך למן היום אשר ברא אלס למה לי למעוטי מנייה קודם שנברא העולם: **על הארץ ולמקלם השמים.** על הארץ היה ומגיע לשמים: **אחור וקדם לרסיני.** שתי פעמים ילרתי תחלה גבוה ולצנוף שפל: **מסוף העולם ועד סופו.** כשהיה שוכז היה ראשו למזרח ורגליו למערב: **סוה וצוה.** לקמן מפרש להו: **מדס יוס ומדס לילס.** כ"ד שעות צין שניהס: **ישס חשך סניציוסיו.** למדת שקו החשך מקיף את השמים: **מפולמות.** לשון ליחלוח: **קו סוה ואבני צוה.** למדת שהתהו קו והצוה אבנים: **חכמה.** יודע מה שלמד: **סנונע.** שהוא מצין דבר חש מפלפול חכמתו: **דעת.** יסוצ: **כת.** הוא כח הזרוע: **גבורה.** גבורת הלץ: **גערס.** מופה כדאמרין לקמן שגער צו ועמד: **פקעיות.** לומיש"ל צלע"ו: **שנאמר הצנוס בשמים מעלוסיו.** חלמא עלייה מיקרו: **שרפרף.** לרגליו וכסא לשצ. על כרחן הכסא עשוי תחלה ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרף: **אף ידי יסדה ארץ וגו'.** מסיפיה דקרא לייף דכתיב יעמדו יחדו כשנבראן ועשאן פקעיות כמו שאמרנו למעלה: **וערפן.** עירפן: **להקדיס**

⁵ויהי ערב ויהי בקר יום אחד תנא תהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך ^(א) שנאמר ⁶ישת חשך סתרו סביבותיו בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים שנאמר ⁷ונטה עליה קו תהו ואבני בהו ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי ^(ב) כדר' אלעזר דא"ר אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגזוו מהן שנאמר ⁸וימנע מרשעים אורם ולמי גזוו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ^(ג) ואין טוב אלא צדיק שנאמר ⁹אמרו צדיק כי טוב כיון שראה אור שגזוו לצדיקים ^(ד) שמח שנאמר ¹⁰אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי רבי יעקב וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה ובדעת ובכח ובגערה ובגבורה בצדק ובמשפט בחסד וברחמים בחכמה ובתבונה דכתיב ¹¹ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעת דכתיב ¹²בדעתו תהומות נבקעו בכח וגבורה דכתיב ¹³מכין הרים בכחו נאזר בגבורה בגערה דכתיב ¹⁴עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו בצדק ומשפט דכתיב ¹⁵צדק ומשפט מכון כסאך בחסד ורחמים דכתיב ¹⁶זכר רחמיהך ה' וחסדיך כי מעולם המה ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב ¹⁷אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די ^(ה) אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר ¹⁸וגער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב ת"ר ^(ו) ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וב"ה ^(ז) ב"ש אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים שנאמר ¹⁹ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים אמר להם ב"ה לב"ש לדבריהם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנאמר ²⁰הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה אמרו להם ב"ש לב"ה לדבריהם אדם עושה שרפרף ואח"כ עושה כסא שנאמר ²¹כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכ"א זה זה כאחת נבראו שנאמר ²²אף ידי יסדה ארץ וימיני טפתה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו ואידך מאי יחדו דלא משתלפי מהדדי ^(א) קשו קראי אהדדי אמר ר"ל כשנבראו ברא שמים ואח"כ ברא הארץ וכשנטה נטה הארץ ואחר כך נטה שמים מאי שמים א"ר יוסי בר חנינא ששם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל רבי ישמעאל את ר"ע כשהיו מהלכין בדרך א"ל אתה ששימשת את נחום איש גס זו כ"ב שנה ^(ב) שהיה דורש כל אתין שבתורה את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן א"ל אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים ^(ג) שמו של הקב"ה עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש את

אין דורשין פרק שני חגיגה

מסוף העולם ועד סופו. מהלך ת"ק שנה (לקמן יג.) שנאמר שדי שאמר די שלא להרחיב יותר שנאמר אני אל שדי פרה ורצה אני שאמרתי די לעולם ותימה מנא לך הא שיש ת"ק שנה ולא יותר ולא פחות וי"ל דנפקא לן מן שדי בשדי יש ג' אותיות שי"ן דל"ט יו"ד

קח י"נ ל"ט יו"ד הנעלם מן שדי ויעלה ת"ק כך שמעתי מר' מנחם צרני עזריאל וז"ע למ"ד פרק מי שהיה טמא (פסחים זז.) וסם) כל העולם כולו תחת כוכב אחד עומד היכי קיימי כל הני כוכבים הנראין צדיקע וי"מ שעל יס אוקיינוס הן עומדין כדאמרין צפריק דר"א כל השיעורים לא נאמרו רק על שאר ימים אצל יס אוקיינוס צוראו יודע מדמו אף צמדדש אחר מזינו ששלים ^(א) ימים שאמר הוי ציס אוקיינוס וכן יסד ה"ר צנימין ציוצר שלו זה שם שלש עולמו ^(ב) צנאה ושסם וזה עוד סיימו ולרין למימר שאותו מדרש פליג אההיא דפסחים ומיהויס להעמיד ההיא דהתם צמזלות של גלגל אצל שאר כוכבים קטנים הס ולי נראה דיש ליישב כל אותן מדרשים שהם מלזין צניפת הרקיע והוא גדול הרבה מן הארץ אס היה נמתח עליה זו כזו לפי גבול הארץ צא וראה אהל מתוח על הארץ כמין כיפה גבוה צלמנע שמופס כפלי כפלים אס היה נמתח צקו הארץ אף היה קשה מדכמיצ גצי סיסרס (שופטים ה) מן שמים נלחמו הטוכבים ממסלותם ומונח מינה צנימוקי רש"י וכן איתא צמדדש שאורך הכוכב מהלך ת"ק שנה כמן השמים ועד הארץ שהיה ראש תמוז צדיקע והשני היה צאדק והיכי היה ילא צאזר העולם כיון דכולו תחת כוכב אחד הוא עומד וז"ל שהם חולקין יחד אס לא תחלוץ צין מזלות הגלגל לשאר מזלות ^(ג):

אידיי ואידי חד שיעורא הוא. ופליג אמלאן דלרש צמתימ (דף גז.) דמורח ומערב רחוק טפי דלא לא תימא הכי ^(א) אלס היכי הוה קס כיון דכתיב מקלס השמים ועד קלס השמים וי"ל ססוצר שהיה צנן עדן עד שנמתעט: **ישת חשך סתרו.** מדכמיצ סניציותי סוכמו קדריש:

ואת ¹³מכין הרים בכחו נאזר בגבורה בגערה דכתיב ¹⁴עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו בצדק ומשפט דכתיב ¹⁵צדק ומשפט מכון כסאך בחסד ורחמים דכתיב ¹⁶זכר רחמיהך ה' וחסדיך כי מעולם המה ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב ¹⁷אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די ^(א) אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר ¹⁸וגער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב ת"ר ^(ב) ב"ש אומרים שמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וב"ה ^(ז) ב"ש אומרים ארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים שנאמר ¹⁹ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים אמר להם ב"ה לב"ש לדבריהם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנאמר ²⁰הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה אמרו להם ב"ש לב"ה לדבריהם אדם עושה שרפרף ואח"כ עושה כסא שנאמר ²¹כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכ"א זה זה כאחת נבראו שנאמר ²²אף ידי יסדה ארץ וימיני טפתה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו ואידך מאי יחדו דלא משתלפי מהדדי ^(א) קשו קראי אהדדי אמר ר"ל כשנבראו ברא שמים ואח"כ ברא הארץ וכשנטה נטה הארץ ואחר כך נטה שמים מאי שמים א"ר יוסי בר חנינא ששם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל רבי ישמעאל את ר"ע כשהיו מהלכין בדרך א"ל אתה ששימשת את נחום איש גס זו כ"ב שנה ^(ב) שהיה דורש כל אתין שבתורה את השמים ואת הארץ מה היה דורש בהן א"ל אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר שמים ^(ג) שמו של הקב"ה עכשיו שנאמר את השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש את

יב.

תורה אור השלם

- ↑ אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכבי: תהלים קלט ה
- ↑ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: בראשית א א
- ↑ והארץ תהיה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים: בראשית א ב
- ↑ ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור:
- ↑ ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: בראשית א ה
- ↑ ות חשך סתרו סביבותיו ספתו חשכת מים צבי שחקים:
- ↑ וירשעה קאת וקפוד וינשופו ועבר ישכנו בה ונטה עליה קו תהו ואבני תהוה: ישעיהו לו יא
- ↑ וימנע מרשעים אורם וירוע רקח תשבר: איוב לח טו
- ↑ אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו: ישעיהו ג י
- ↑ אור צדיקים יִשְׁמַח וְגֵר רָשָׁעִים יִצְעָר: תהלים יח יב
- ↑ וְ בַחֲבֹכָה יִסַּד אֲרָץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בַּתְּבוּנָה: משלי ג ט
- ↑ בדעתו תהומות נבקעו ושחקים יִצְעֲפוּ: משלי ג כ
- ↑ מבין הרים בבחו נאזר בגבורה: תהלים סה ז
- ↑ עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערות: בראשית לה יא
- ↑ צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת וקדמו ענין: תהלים פט טו
- ↑ זכר רחמיהך וי חסדיך כי מעולם הקדו: תהלים כה ו
- ↑ ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גו וקחל גוים וקחה מנחם ותלכים מתולצין יצאה: בראשית לה יא
- ↑ גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל ציון וברמל ופרח לבנון אמלל: נחום א ד
- ↑ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות וי אלהים ארץ ושמים:
- ↑ בראשית כ ד
- ↑ הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה הקרא למי דהם וישפכם על פני הארץ וי שמו:
- ↑ עמוס ט ו
- ↑ כה אמר וי השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מתנחתי: ישעיהו סו א
- ↑ אף ידי יסדה ארץ וימיני טפתה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו: ישעיהו מח יג

מוסף רש"י

מסוף העולם ועד סופו היה. (סנהדרין לח:).
מקלס השמים. מקלס עד קלס (שם).
אחור וקדם. שני זוויות זו ומיעוטו. (שם).
העמידו על מלח אמה, שנאמר ותשת עלי כפכי.
קץ צנימטרסל הכי הוי (שם).

היה. (סנהדרין לח:).
מקלס השמים. מקלס עד קלס (שם).
אחור וקדם. שני זוויות זו ומיעוטו. (שם).
העמידו על מלח אמה, שנאמר ותשת עלי כפכי.
קץ צנימטרסל הכי הוי (שם).

^[1] אולי דל"ץ שמים הייתי אומר שמים שם הן ואין שמים דבר הידוע לנו וכיון שנאמר וכו